

אם כבר מייחסים את המאמר לרב אחד בן הדור האחרון, משתמע שהוא דעת יחיד בנושא, לעומת שאר גדולי הדור. על כן, לכל בר-אורין, זיהויו של הרב הרצוג כמקור המסורת מזיק ומוריד מערכה, עד כדי כמעט סתירתה.

במיוחד בדורנו, כשגם רבים מאנשי שלומנו נתפשים להיות מבין "מכחישי הגאולה" או "ממיואשי הציונות", חשוב להזכיר שהעיוכים היו צפויים מראש, ואינם משנים כלל מהקביעות של חז"ל (!) ששיבת ציון של ימינו היא אתחלתא דגאולה, ואכן, לא תהיה גלות נוספת.

א. הוודאות שאנו באתחלתא דגאולה

בעקבות הקשיים מבפנים ומבחוץ, רבים שוכחים את דברי גאוני עולם, שהצהירו ברבים ששיבת ציון הנוכחית היא אכן אתחלתא דגאולה, מביניהם: החפץ חיים,³ הנצי"ב,⁴ בעל ישועות מלכו,⁵ המלבי"ם,⁶ בעל תורה התמימה,⁷ הראי"ה קוק,⁸ הרי"א הרצוג,⁹ הרבצ"מ עוזיאל, הרש"ז אורבך, הרי"י לנדוי (רבה של בני ברק), הרצ"פ פרנק,⁹ הרי"מ טיקוצינסקי, ה"ר זלמן סורוצקין,¹⁰ ה"ר יחזקאל סרנה (ראש ישיבת חברון), הרש"י זיו, הרב הלל פוסק, הרא"י אונטרמן, ה"ר עובדיה הדאיה (בעל שו"ת ישכיל עבדי),¹¹ האדמו"ר מהוסיאטין,¹² והרי"ש כהנמן (מייסד וראש ישיבת פוניבז').¹³

המכחישים שוכחים גם את דבריו המוחלטים והחד-משמעיים של הרי"י ויינברג זצ"ל, בעל שו"ת שרידי אש, שכתב שהוא מאמין באמונה שלימה, שמדינת ישראל היא תשובה א-לוהית לששת מליון הנשמות שהתקהלו מסביב לכסא הכבוד לאחר השואה, ודרשו שיגלה הקב"ה סימן ברור לאהבתו ושמירתו על בניו, ועל אתחלתא

3 רא"ל פופקא, בנו של החפץ חיים, מכתבי החפץ חיים, עמ' 28 ו-44, מובא אצל ר"י פילבר, אילת השחר, מהד' ירושלים, תשל"ו, עמ' 126 ו-150.

4 אגרת הנצי"ב המובאת על ידי ר"א סלוצקי, שיבת ציון, וורשה, תשנ"ב, ח"א, עמ' 17-18, וח"ב עמ' 5 ו-7.

5 שו"ת ישועות מלכו, יו"ד סי' סו. הביטוי שם הוא בכל זאת זהיר במקצת: "קרוב לודאי".

6 שיבת ציון, ח"ב, עמ' 3.

7 תורה תמימה על ויק' יט, ט, סקכ"ח.

8 אגרות הראי"ה ח"ג, עמ' קנה, ועיין בהמשך הערה 19.

9 עיין בהערה 11, וכן כתב כבר בשנת תרע"ט/1919, בקונטרס הר צבי, נספח לספר דרישת ציון של הגרצ"ה קלישר, עמ' מח, מובא על ידי ר"ש וינגרטן, על מפתן הגאולה, ירושלים, תשמ"א, עמ' 10, בעקבות הצהרת בלפור, "לעת כזאת שזכינו לראות סימני גאולה ממשמשים ובאים וקול התור נשמע בארצנו". וכן כתב בכרם ציון, תרומות, ח"א, עמ' לח, תוך כדי דיון בשאלת חיוב תרומות שהשאירו אחריהם הערבים בעת מנוסתם במלחמת השחרור, "זכינו לראות כי פקד ה' את עמו להושיענו באתחלתא דגאולה ורובה של אי"י המערבית נכבש ע"י צבא ההגנה לישראל".

10 וכן באזניים לתורה, סוף פרשת ואתחנן, על ההפטר.

11 12 הרבנים האחרונים חתומים, יחד עם יותר ממאה רבנים אחרים מגדולי רבני ארץ ישראל, מתאריך כ' בטבת תש"ט, המתחילה "נודה לד' על שזכינו ברוב רחמיו וחסדיו לראות את הנצנים הראשונים של האתחלתא דגאולה, עם הקמתה של מדינת ישראל", מובא על ידי הרמ"מ כשר, התקופה הגדולה, ירושלים, תשכ"ט, עמ' שעד-שעה.

12 התקופה הגדולה, עמ' רט.

13 שם. עמ' תקמ"א. וכן אצל ר"י דדון, אתחלתא היא ב, עמ' שיד ו-שיז.

דגאולה.¹⁴ חשוב להעריך במיוחד, שהרבנים הללו הצהירו שאנו באתחלתא דגאולה, למרות שכבר ראו את הסכנות המובהקות שבאו בעקבות גילוי של שבתי צבי שר"י, כמשיח שקר.¹⁵ **אם היה להם צל של ספק בדבר, היו נזהרים יותר בהצהרותיהם.**

השאלה היא: כיצד הם, גדולי הדור, ידעו? אם נחפש את המקור לוודאות שלהם, קשה לתלות אותה ברוב סימני הגאולה המובאים בחז"ל. אפילו אם תהיה מלחמה עולמית, רעידת אדמה, עוני, שואה, חוצפה, או כל סימן אחר שמוזכר בנביאים או בחז"ל, תמיד ניתן להפריך ולומר: שמא עתיד להיות כעין אותו סימן אך יותר גדול. הרי רוב משיחי השקר קמו בעקבות גל של אנטישמיות, גירוש, פוגרומים וכדומה, כאשר ההוכחה העיקרית שלהם היתה: "לא יכול להיות יותר גרוע!" ברם, לצערנו, התברר בהמשך תולדות ישראל, שאכן תמיד יכול להיות יותר גרוע.

נלע"ד, שהבעייתיות הזאת הקיימת בזיהוי קיומם של רוב סימני הגאולה, היא שהביאה את ר' אבא וחבריו לחפש את ה"קץ המגולה", ר"ל לעומת כל הקצים הניתנים לספקות. ברם, אפילו ה"קץ המגולה" שארץ ישראל מניבה פרותיה בעין יפה,¹⁶ ניתן להפריך, שמא מדובר על פוריות נפלאה אף יותר מהנוכחית, ואולי אף ניסית, כפי שטוען האדמו"ר מסטמאר, על פי הגמרא שעתידים אילנות להוציא פירות בכל יום.¹⁷ עלינו גם להודות שרגילים בחוגים שלנו, לא להתייחס¹⁸ לשאר הסימנים שזכרו אף הם בתור "הקץ המגולה" שם במסכת סנהדרין, דהיינו הקשיים הכלכליים והעדר השלום, מאותה סיבה שהזכרנו. הרי קשה לומר שלא יבואו בעיות כלכליות או ביטחוניות, אף יותר קשות בעתיד.

ב. מקור הקבלה שלא תהיה גלות נוספת

ברם, נראה לע"ד שהמסורת הנזכרת, שלא תהיה עוד גלות, שנבססה בהמשך במקורות, היא ששכנעה את הרבנים הללו שזאת אכן אתחלתא דגאולה. הרי:

א. סימן המנוסח בלשון שלילי ("לאחר החזרה, לא תהיה גלות נוספת") הוא יותר מוחלט וחד-משמעי, ולא ניתן לפרשו בשום אופן אחר.

14 מאמר "דת ומדינה בישראל", נספח לספרו Volk der Religion, ומצוטט על ידי הר"י גרונפלד, "בעל השרידי אש", The Torah Personality, ניו יורק, תש"מ, עמ' 102.

15 השיקול הזה מוזכר על ידי הרב מאיר שמחה מדוינסקי, ארץ ישראל בספרות התשובות, ח"ג עמ' עא, שלמרות תמיכתו בשיבת ציון בימיו, הוא נזהר במפורש מלהשתמש בביטויים משיחיים. עיין באריכות בספר עב-הכרס של ג' שלום, שבתי צבי, הטוען שהמשבר סביב משיח השקר הנ"ל, היה המפנה הגדול בתולדות היהדות בעידן המודרני, וגורם מרכזי ביותר בהופעת ערעור בסמכות הרבנים, תנועות הרפורמה, ההשכלה, החילון, החסידות, הלאומיות, ועוד.

16 סנהדרין צח, א ובפרש"י שם.

17 הרב יואל טייטלבוים, ויואל משה, "מאמר שלש שבועות", סי' עו, וכן בפירוש השני של המהרש"א, סנהדרין, שם, על פי שבת ל, ב.

18 כשם שעשו מרן הרב קוק והרב צבי יהודה, עיין בהמשך בהערה הבאה. כפי הנראה, ההצדקה לדילוג זה היא בכך שלעומת דברי ר' אבא, הטוען שהקץ המגולה הוא כשארץ ישראל נותנת פרותיה, שאר הדעות בגמרא שם הן **שנויות במחלוקת**. "רבי אלעזר אומר: אף מזה, שנאמר 'כי לפני הימים [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר...' (זכר' ח, י). מאי 'ליוצא ולבא אין שלום מן הצר'? רב אמר: אף תלמידי חכמים... אין שלום מפני צר. ושמואל אמר: עד שיהיו כל השערים כולן שקולין". ברם, כולם מקבלים את דעתו של ר' אבא, ועל כן מובן מדוע הדגישו דווקא את הקץ המגולה שלו.